

MONUMENTUL EPIGRAFIC DIN GALERIA DE MINĂ *BORCUT* DE LA BAI A SPRIE

C. Kacsó, D. Iştván

Prima menţionare scrisă a oraşul Baia Sprie datează din anul 1329, atunci când este amintit, sub numele de *Mons Medius*, împreună cu *Rivulus Dominarum* (Baia Mare), cele două localităţi având un jude comun (Wenzel 1880, 110; Szmik 1906, 6 sq.; Schönherr 1910, 298; Némethi 1998, 5). La fel ca şi aşezările din împrejurimi, dintre care cea mai importantă era Baia Mare, Baia Sprie a fost întemeiată şi s-a dezvoltat datorită existenţei în zonă a unor importante resurse de minereuri neferoase, principala activitate a locuitorilor fiind legată de exploatarea şi valorificarea acestor resurse.

Zăcământul Baia Sprie este situat în districtul petrometalogenetic Baia Mare, constituind, împreună cu zăcământul Şuior, câmpul metalogenetic Baia Sprie-Şuior (Mârza 1999, 403). Partea istorică a zăcământului Baia Sprie, cea în care mineralizaţiile aflăscă şi au fost exploatate de sute de ani, este situată în Dealul Minei (729 m), între Valea Borcutului şi Valea Tulbure, într-un sector cu dimensiuni de 1,7 x 0,6 km.

Cercetările geologice efectuate după anul 1970 au arătat că zăcământul Baia Sprie prezintă o structură geologică deosebită, situându-se pe o importantă fractură cu direcţie generală VSV-ENE, cu o lungime de 12 km, fractură ce delimitează spre sud un compartiment gros umplut cu roci andezitice efuzive, de tip graben vulcanic. Această fractură se extinde de la Baia Sprie pe la Şuior, până la nord de zăcământul Bolduţ de la Cavnic (Mariaş 2005, 375).

Datorită unor particularităţi mineralogice şi structurale diferite, zăcământul Baia Sprie este împărţit în două compartimente distincte, considerate în unele clasificări chiar zăcăminte distincte.

Baia Sprie Vest –cuprinde mineralizaţiile dintre Valea Borcutului şi Valea Tulbure (Dealul Minei), multe dintre acestea dezvoltate până la suprafaţă, altele cunoscute doar în adâncime. Cea mai importantă mineralizaţie este filonul Principal, situat chiar în lungul fracturii majore menţionate. Mineralizaţia filonului prezintă o zonalitate evidentă pe verticală, având la partea superioară o mineralizaţie plumbo-zinciferă cu sulfosăruri de argint +/- aur, care trece în adâncime la mineralizaţie plumbo-

zinciferă, continuată apoi de o mineralizație cupriferă. Etajul mineralizat depășește 900 m pe verticală (Iștván et alii 1996, 101).

În Dealul Minei se dezvoltă un sistem de cca 35 filoane cu dimensiuni (lungime, grosime, dezvoltare pe verticală) mult mai reduse decât ale filonului Principal, unele dintre ele ramuri filoniene legate de filonul Principal (cu care se unesc, în majoritate deasupra galeriei *Borcut* -oriz. IV), altele fiind filoane independente. După poziția față de filonul Principal, se pot individualiza filoanele din coperiș (la nord de acesta) și cele din culcuș (la sud de filonul Principal).

Ramurile filoniene de la nord de filonul Principal sunt: Boul, Amadei, Rothmundi, Auros, Ignațiu, Leppen, Matei, precum și grupul filoanelor Pokol (Manilici et alii 1965, 25-26).

În culcușul filonului Principal se cunosc ramurile filoniene Greisi, Levesi, Omindszenti, Oculy, Baptista, Rogate, grupurile filoniene Ely și Jobi, filoanele Domnișoara, Elisabeta, Nicolae (Manilici et alii 1965, 26 sq.).

La partea inferioară a zăcământului sunt deschise și alte mineralizații, cu dezvoltare doar în adâncime: filonul Nou (pe flancul sudic al grabenului de roci vulcanice), cu mineralizație plumbo-zinciferă, ramurile cuprifere cunoscute la orizonturile XII, XII și XIV, intersectate de filonul Principal, filonul Diagonal, filoanele din transversala Piatra Albă.

Baia Sprie Est. În continuarea directă a compartimentului anterior, filonul Principal nu mai aflorază, dar se dezvoltă, în adâncime, mult spre est. El a fost cercetat cu foraje după anul 1972 și deschis în adâncime cu puțurile 4, 5 și 6, prin care s-a realizat și exploatarea. Împreună cu acest nou sector, filonul Principal este cunoscut pe o lungime de 5250 m (Iștván et alii 1996, 107), cercetarea nefiind încă definitivată spre est. Mineralizația are o zonalitate mai puțin pregnantă ca în Baia Sprie Vest și o dezvoltare mai redusă pe verticală (500-600 m). Se recunosc trei secvențe de mineralizație: una cu realgar, stibină, jamesonit și bournonit (la partea superioară), urmată de o secvență plumbo-zinciferă, continuată de o mineralizație cupriferă +/- wolfram.

Filonul Principal este cea mai lungă mineralizație de acest fel din România și una dintre cele mai lungi din Europa (Mârza 1999, 403).

Dintre cele peste 70 minerale identificate în zăcământul Baia Sprie, șapte au fost descoperite pentru prima dată aici: andorit (J.A. Krenner, 1892), dietrichit (J. Schröckinger, 1877), felsőbányit (A. Kenngott, 1853), klebelsbergit (V. Zsivny, 1929), monsmedit (A. Götz, 1963), semseyit (J. Krenner, 1881), szmikit (J. Schröckinger, 1877). De asemenea, de aici s-au descris pentru prima dată și alte varietăți sau sinonime de minerale: eggonit (A. Schrauf, 1879) - mineral denumit acum sterretit, kenngotit (M.W.Haidinger, 1856) – varietate plumbiferă de miargirit, zinkfauserit (L. Tokody, 1944) – varietate zinciferă de fauserit (Udubașa et alli 1992, 42-44).

Cele mai vechi, în același timp și cele mai extinse lucrări miniere se află pe Dealul Minei, din partea nordică a orașului. Dovezile mineritului intens practicat aici sunt numeroasele galerii vechi, lucrările de suprafață încă vizibile și haldele. Cele mai spectaculoase excavații sunt *Leppen*, *Crăpătura Zorilor* și *Lacul Albastru*. Acesta din urmă s-a format în anii 1919-1920, probabil în condițiile abandonării mineritului la partea superioară a zăcământului Baia Sprie, pe o excavație minieră de pe filonul Domnișoara, excavație blocată în aval de o succesiune de mici halde.

Investigarea lucrărilor miniere vechi din Baia Sprie, dar și din celelalte localități miniere maramureșene a demarat de abia recent, în legătură cu un proiect de amenajare a unei rețele muzeal-turistice cu tematică minieră. În cadrul acestui proiect a fost cercetată și galeria *Borcut*.

Galeria este situată în versantul stâng al Văii Borcutului (fig. 1), intrarea sa aflându-se la cca 300 m de DN 18, în plină zonă locuită, la cota +360 m (fig. 2). Pe unele hărți, galeria *Borkut* apare sub denumirea de „mina Cramar”, iar în numerotarea actuală a orizonturilor deschise în zăcământul Baia Sprie este desemnată drept orizontul IV (numărate de sus în jos ca altitudine). Ea poartă și denumirea de „galerie de apă”, pe aici curgând apele pompate din subteran.

Lucrări vechi în zonă sunt semnalate în documente începând cu a doua jumătate a secolului XVI. Astfel, la 1563 acestea sunt menționate sub numele de *Borkwth*, iar între 1620 și 1650 sub numele de *Borkwt bania* (Balogh, Oszóczki 2001, 65). Mina *Borcut* face și obiectul tranzacției încheiate în anul 1689 între cămara din Špis și autoritățile locale, ea rămânând în proprietatea orașului Baia Sprie (Manilici et alli 1965, 6; Balogh, Oszóczki 2001, 28), care a închiriat-o familiei Lissibona. De abia în 1725 mina a fost

preluată de către erariatul montanistic (Szellemy 1894, 58; Manilici et alli 1965, 6). Pare destul de probabil că lucrările miniere menționate în documentele din secolul XVI și prima jumătate a secolului XVII sub denumirea de *Borcut* se aflau la altitudini mai mari decât mina actuală. Din mina *Borcut* se exploatau în această perioadă partea vestică a filonului Principal. Mai târziu, când exploatarea pe filonul menționat a coborât în adâncime (inclusiv prin săparea actualei galerii *Borcut* și a puțului *Francisc*, aflat mai la vest și în amonte de această galerie), vechiile mine *Borcut* au fost redenumite *Boul*, o proprietate privată care exploata ramura nordică (filonul Boul) a filonului Principal. După naționalizarea din 1948, ea a primit numele de *Chivu Stoica*.

Amenajarea galeriei *Borcut* ca orizont de bază (*Erbstollen*) pentru exploatarea zăcămintului Baia Sprie a început în anul 1768, lucrările continuând câteva decenii (în 1783 se excava încă galeria). În final, galeria a ajuns la cca 4 km lungime. Ea are câteva ramificații, acum închise sau armate, la m. 802 dreapta (est) spre filoanele Jobi și la m. 832 stânga spre puțul *Francisc*, iar la m. 907 interceptează filonul Principal. Galeria a reprezentat până în anul 1948 și limita de demarcație dintre minele statului și asociațiile miniere private care exploatau partea superioară a zăcămintului (Manilici et alli 1965, 7).

Odată cu epuizarea mineralizațiilor la acest nivel și cu exploatarea zăcămintului sub orizontul IV (prin puțurile *Terezia* și *Francisc*), galeria *Borcut* a fost folosită ca și cale de acces, dar și pentru scurgerea apelor pompate din adâncime, în acest scop fiind săpat un canal. Periodic, acest canal era curățat de aluviunile și depunerile existente, pentru aceasta menținându-se o linie de transport cu vagoneti, cu care se transporta afară materialul extras din canal. Datorită acțiunii corozive a apei de mină (care distrugea linia ferată, astfel că aceasta trebuia înlocuită anual), linia ferată a fost înlocuită cu șine de lemn, care se mai observă și acum. Această utilitate a fost păstrată până în a doua jumătate a anului 2006, atunci când galeria a fost definitiv închisă, fiind blocată cu zid de bolțari și ecologizată (apa trece pe un pat de pietriș de calcar) pentru reducerea acidității apelor.

Galeria are înălțimea de cca 2,20 m, lățimea de 1,5 m, pereții verticali și tavanul boltit, presiunea din tavan descărcându-se astfel pe pereți (fig. 3-4). Canalul de evacuare a apelor este amplasat în centrul tălpii galeriei, având profilul pătrat cu latura de cca 1,0 m (fig. 5). Galeria este armată complet cu zidărie de piatră cu o grosime de cca 0,60 m pe

tronsonul în care străbate rocile sedimentare argiloase panoniene, în continuare existând scurte porțiuni nearmate, care devin predominante după ce galeria intră în andezite (la aproximativ 600 m de la intrare). Pe primul tronson, datorită presiunii cauzate de creșterea în volum a argilelor, zidăria este pe alocuri fisurată și patul galeriei este umflat, micșorându-se înălțimea galeriei. Există și porțiuni armate ulterior cu bolțari, având tavanul plat (galeria a fost utilizată în anii 1964-1965 pentru explorarea părții superioare a zăcămintului). În porțiunea cu zidărie, liantul (var cu nisip) este transformat într-o pastă, datorită alterării determinate de aerosoli acizi, proveniți din oxidarea sulfurilor. Până la închiderea sa, galeria putea fi străbătută relativ ușor și datorită faptului că aerajul era mulțumitor, existând un curent de aer descendent, din interior spre intrare, iar aerul circula de la suprafață, descendent, prin golurile lăsate de porțiunile exploatare. În zonele mai îndepărtate de intrare, datorită fenomenelor de oxidare naturală continuă a sulfurilor, aerul se încălzește și sărăcește în oxigen, astfel că vizitatorul resimțea un aer mai călduț, cu miros caracteristic de sulf (dat de descompunerea sulfurilor), cu o concentrație mai redusă de oxigen.

Cei care au lucrat la Exploatarea minieră Baia Sprie relatau despre existența unei plăci vechi cu o inscripție încastrată în peretele galeriei. Până recent, această placă nu a intrat însă în atenția cercetării, ea nefiind nici măcar menționată în vreunul din numeroasele studii dedicate istoriei și mineritului din Baia Sprie. Ea a devenit cunoscută doar în momentul în care, în urma unor vizite turistice, fotografiile sale au apărut pe diferite *site*-uri de Internet (www.strahlen.org, www.untertage.com). Nu au fost însă comunicate date exacte cu privire la locul de păstrare a plăcii, la dimensiunile sale și la conținutul inscripției.

În ziua de 10 mai 2006 un grup destul de numeros de la Muzeul de Arheologie din Baia Mare (C. Kacsó, Z. Șomcutean, Gh. Robescu) și de la Clubul de Speologie Montana din Baia Mare (D. Iștvan, M. Todoran, T. Minghiraș, Gh. Nistor, I. Pop, A. Portase, A. Mureșan, B. Mureșan, F. Merșei), însoțit de ing. Țibuleac de la EM Baia Sprie a vizitat galeria *Borcut*, scopul principal fiind cercetarea plăcii cu inscripție, fotografierea și desenarea sa, precizarea locului ei de amplasare, dar și obținerea unor date cu privire la modul de amenajare a galeriei.

Placa este încastrată în peretele stâng (vestic) al galeriei, la m. 824, fiind realizată dintr-o rocă de culoare gri deschis-gălbui, ce pare calcaroasă. Este poziționată în perete într-un spațiu excavat și fixată cu ciment. Partea sa superioară este de formă triunghiulară cu un chenar reliefat (î. 0,32 m, lăț. laturii inf. 0,58 m), în mijlocul spațiului interior adâncit apărând în relief simbolul minier al ciocanelor încrucișate. În partea inferioară, de asemenea cu un chenar reliefat, având o formă dreptunghiulară (î. 1, 05 m, lăț. 0,77 m), este gravată o inscripție în limba latină. Placa este deteriorată mai ales la chenarul părții inferioare, inscripția fiind și ea în mai multe locuri lovită cu ciocanul, respectiv zgâriată. Din acest motiv, în unele locuri ea este greu lizibilă sau chiar deloc (fig. 6).

Textul este înscris pe șapte rânduri. Cu excepția rândului 6, unde literele au înălțimea de 9 și 12 cm, în celelalte rânduri înălțimea literelor este de 7 și 9 cm. Literele cu înălțimea mai mare reprezintă o cronogramă, din citirea lor și ca cifre romane rezultând anul de realizare a inscripției.

Textul păstrat al inscripției (fig. 7-8) este următorul:

FAVEAT FORTVNA
SERENITATI SVAE PRINCIPI
AVGVSTO LOBKOVITZ
REGIAS FOD[...] FELSŐBANYAE
ELVXV SE[...]TEMA[...]IS
VISITANTI
VOVENT EI GRATIS SE[...]VIRI

Întregirea textului și traducerea sa au fost realizate de Radu Ardevan:

Faveat Fortuna / serenitati suae principi / Augusto Lobkovitz / regias fod[inas]
Felsőbanyae / eluxu Se[p]tem[br]is / vizitanti / vovent ei gratis se[x]viri

Să îi fie cu noroc luminăției sale prințului August Lobkovitz, celui ce a vizitat minele regale de la Baia Sprie în prima zi de septembrie, îi dedică cei șase bărbați, lui recunoscători.

Inscripția datează din anul 1834 și este dedicată prințului imperial August Longin Lobkowitz (1797-1842), la acea dată conducătorul Direcției minelor și monetărilor din Imperiul Austriac. Prințul a fost o personalitate de marcă a înaltei nobilimi din imperiu, fost guvernator al Galiției, el având un rol deosebit mai ales în reorganizarea monetăriei

de la Viena. Faptul că a vizitat Baia Sprie chiar în anul în care a fost numit în noua sa funcție indică importanța exploatării miniere de aici.

Este posibil ca placa cu inscripție să fi fost inițial amplasată într-un alt loc din Baia Sprie. Ea a ajuns însă de timpuriu în locul în care se află și în prezent, probabil că din acest motiv a rămas puțin cunoscută. Oricum este curios faptul că nici unul dintre autorii, care s-au ocupat de istoria orașului Baia Sprie și care menționează evenimente de mult mai mică însemnătate, nu consemnează vizita acestui important funcționar imperial.

DAS EPIGRAPHISCHE DENKMAL AUS DER *BORCUT*-ERZGRUBE VON BAIA SPRIE

(Zusammenfassung)

In der *Borcute*-Erzgrube von Baia Sprie, deren Einrichtung 1768 begonnen hat, befindet sich eine Steinplatte mit einer lateinischen Inschrift, die 1834 dem Fürsten August Longin von Lobkowitz (1797-1842), Leiter der kaiserlichen Bergbau- und Münzamtverwaltung, zur Gelegenheit seiner Besichtigung der staatlichen Bergwerke in Baia Sprie, gewidmet wurde.

Die Fotos der Platte erschienen vor kurzem auf der Internet-*Site* ([www. strahlen.org](http://www.strahlen.org), [www. untertage. com](http://www.untertage.com)), ohne aber dass ihre Fundstelle, die Dimensionen und der Inhalt des Textes präzisiert werden.

Trotz der Beschädigung der Platte und der Tatsache, dass manche Buchstaben verwischt oder fast unlesbar sind, wurde der Text von Radu Ardevan folgenderweise vervollständigt:

Faveat Fortuna / serenitati suae principi / Augusto Lobkovitz / regias fod[inas]
Felsöbanyae / eluxu Se[p]tem[br]is / vizitanti / vovent ei gratis se[x]viri

Es ist merkwürdig, dass die Autoren, die sich mit der Geschichte der Stadt Baia Sprie beschäftigt haben, weder die Besichtigung des hohen kaiserlichen Beamten noch das Vorhandensein einer ihm gewidmeten Inschrift verzeichnet haben.

LITERATURĂ

Balogh, Oszóczy 2001

B. Balogh, K. Oszóczy, Bányászat és pénzverés a Gutin

- alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt, Miskolc-Rudabánya, 2001.
- Iştván et alli 1996 D. Iştván, S. Halga, I. Vârşescu, Gh. Chiuzbăian, New data on the upper part of the Baia Sprie deposit, East Carpathians, Romania, Analele Ştiinţifice ale Univ. „Al. I. Cuza”, Geologie, tom XLII-supliment, 1996, 101-110.
- Lazu 1928 C. Lazu (red.), Les mines de métaux et les usines métallurgiques, propriétés de l'état roumain exploitées en regie. Entreprises minières et usines métallurgiques dans la région de Baia Mare, Correspondance Économique Roumaine 10, nr. 4, 1928, 1-67.
- Manilici et alli 1965 V. Manilici, D. Giuşcă, V. Stiopol, Studiul zăcământului de la Baia Sprie (reg. Baia Mare), Memoriile Comitetului Geologic VII, 1965.
- Mariaş 2005 Fr. Mariaş, Metalogeneza districtului minier Baia Mare. Model bazat pe sistemul hidrotermal Căvnic (Maramureş). Evaluări comparative cu alte sisteme epitermale din lume, Baia Mare, 2005.
- Mârza 1999 I. Mârza, Geneza zăcămintelor de origine magmatică IV, Metalogenia hidrotermală, Cluj Napoca, 1999.
- Németi 1998 J. Németi, Felsőbánya rövid története, în Felsőbányai kalauz, Emke Füzetek 15-16, Nagybánya, 1998, 5-15.
- Schönherr 1910 Gy. Schönherr, Nagybánya a multban, în Schönherr Gyula emlékezete, Budapest, 1910, 297-319.
- Szellemy 1894 G. Szellemy, Nagybányának és vidékének fémhányászata, Nagybánya, 1894.
- Szmik 1906 A. Szmik, Adalekok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monografiájához, Budapest, 1906.
- Udubaşa et alli 1992 Gh. Udubaşa, Gh. Ilinca, Şt. Marinea, G. Săbău, S. Rădan, Minerals in Romania: The State of the Art 1991,

Wenzel 1880

Romanian Journal of Mineralogy 75, 1992, 1-51.

G. Wenzel, Magyarország bányászatának kritikai története, Budapest, 1880.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

- Fig. 1. Harta amplasării galeriei *Borcut* (după Lazu 1928 cu completări).
Fig. 2. Intrarea în galeria *Borcut* (foto: C. Kacsó).
Fig. 3. Interiorul galeriei *Borcut* (foto: C. Kacsó).
Fig. 4. Interiorul galeriei *Borcut* (foto: A. Mureșan).
Fig. 5. Profilul galeriei *Borcut* și a canalului de evacuare a apelor (desen: Z. Șomcutean).
Fig. 6. Galeria *Borcut*. Placa cu inscripție *in situ* (foto: Gh. Nistor).
Fig. 7. Galeria *Borcut*. Inscripția în limba latină din anul 1834 (desen: Z. Șomcutean).
Fig. 8. Galeria *Borcut*. Reconstituirea parțială a inscripției (desen: Z. Șomcutean).

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

- Abb. 1. Lage der *Borcut*-Erzgrube (nach Lazu 1928 mit Ergänzungen).
Abb. 2. *Borcut*-Erzgrube. Der Eingang (Foto: C. Kacsó).
Abb. 3. *Borcut*-Erzgrube. Der Gang (Foto: C. Kacsó).
Abb. 4. *Borcut*-Erzgrube. Der Gang (Foto: A. Mureșan).
Abb. 5. Profil der *Borcut*- Erzgrube und des Wasserabflußkanals (Zeichnung: Z. Șomcutean).
Abb. 6. *Borcut*-Erzgrube. Die Steinplatte mit der lateinischen Inschrift *in situ* (Foto: Gh. Nistor).
Abb. 7. *Borcut*-Erzgrube. Die lateinische Inschrift aus dem Jahre 1834 (Zeichnung: Z. Șomcutean).
Abb. 8. *Borcut*-Erzgrube. Die partielle Wiederherstellung der Inschrift (Zeichnung: Z. Șomcutean).